

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Arms races. Technological and political dynamics

Houweling, H.W.

Citation

Houweling, H. W. (1990). Boekbespreking van: Arms races. Technological and political dynamics. *Acta Politica*, 25: 1990(3), 365-367. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449845>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449845>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

sen hadden gesteld. Stalin en zijn handlangers hebben kennelijk geen notie van het feit dat het Duitsers niet om een provincie voor hun imperium maar om de existentie van het Russische volk te doen is. Een tweede Brest-Litovsk is dan wat de Duitsers betreft uiteraard uitgesloten. Door een eliminatiestrijd te behandelen als een beperkte oorlog die met concessies kan worden afgekocht, heeft Stalin gefaald om wat Clausewitz noemt 'der erste, der grossartigste, der entscheidenste Akt des Urteils... welchen der Staatsmann und Feldherr ausübt', juist te vellen, namelijk tussen beide vormen van geweld te onderscheiden om tijdig te onderkennen of de oorlog absoluut of beperkt zal worden gevoerd.

Miners boek werpt tevens een onthullend licht op het doen en denken van de Britse ambassadeur in Moskou, Stafford Cripps, en op de verdeeldheid in het Engelse kabinet over de diplomatie ten opzichte van de Sovjetunie. In december 1941 tracht Stalin – op dezelfde wijze als hij met Hitler is omgegaan – via geheime protocollen zaken met de Engelsen te doen over de territoriale inrichting van het naoorlogse Europa. Hij biedt Engeland concessies aan in Noord-Frankrijk, Nederland en België. De verbaasde Eden houdt de boot af. Maar tevens wijzigt hij het tot dan toe gevoerde beleid van het Foreign Office door Stalin te beloven zijn best te zullen doen diens territoriale verlangens ingewilligd te krijgen. In scherpe en open confrontatie, in de eerste maanden van 1942, spelen Eden en Beaverbrook in het Engelse kabinet op de Russisch-Europese kaart, terwijl Churchill, wiens positie aan het wankelen wordt gebracht, een Atlantisch-Amerikaanse lijn volgt, waarin hij wordt gesteund door onder anderen Bevin en Attlee. De inzet van het conflict vormen de naoorlogse grenzen van de Sovjetunie. De ideeën van Cripps en Eden zijn een voortzetting van de 'appeasement'-politiek, nu tegenover de dictator van de proletarische klasse. Net als zijn voorganger in realisme, Chamberlain, ontdekt ook Eden dat het doen van een concessie, in dit geval Engelse erkenning van de grenzen van 1941, (met uitzondering van Polen) meteen nieuwe eisen uitlokt, in dit geval de eis dat Engeland instemt met een geheim te houden veiligheidsverdrag van de Sovjetunie met Roemenië en met Finland. Bovendien komt Stalin, na de Britse concessie, terug op het Engelse voorbehoud inzake de Poolse grenzen. Het resultaat is versterking van de pro-Amerikaanse lijn in het Britse kabinet. Het Engels-Russisch verdrag van 26 mei 1942 zwijgt over de naoorlogse grenzen. Door de recente ontwikkelingen in de Baltische landen zijn Miners beschrijving van de Brits-Russische besprekingen over het sluiten van een bondgenootschap ook voor het heden van belang.

Het is betreurenswaardig dat pas de volgende generatie historici de documentatie over de Baltische staten kan lezen die nu in de hoofdsteden der grote mogendheden wordt geproduceerd. Balten, inwoners van Bessarabië enzovoorts, hebben geen reden de Britten dankbaar te zijn: vooral Eden en Cripps waren zonder meer bereid hen aan de Russen uit te leveren, hoewel zij vermoedelijk ervan op de hoogte waren dat Stalin in deze gebieden in de jaren 1940-'41 een dialectisch getint en etnisch gekleurd beleid van eliminatie heeft gevoerd (zie over dit laatste N. Tolstoy. *Stalin's secret war*).

Miner doet alsof in zijn onderzoeksperiode Roosevelt geen concessies aan de

Russen inzake het Baltisch gebied heeft gedaan. Ik vermoed dat deze mening onjuist is. In zijn verslag van de conversatie tussen Roosevelt, Hopkins en Litvinov van 12 januari 1942, deelt Litvinov aan zijn baas mee dat Roosevelt instemt met de eis van de Russen dat de Baltische Staten niet kunnen toetreden tot de Verklaring Van Verenigde Naties van 1 januari. Volgens Litvinov zou Roosevelt 12 maart 1942 een belangrijke concessie hebben gedaan inzake de naoorlogse grenzen van zijn land:

He (Roosevelt, H.H.) did not foresee any difficulties regarding our border desires after the war. But the conclusion of a secret agreement disturbs him. Public opinion in America is not prepared. The issue may cause undesirable discussions and the president may be reminded about the Atlantic Charter where it mentions self-determination. He himself had always thought it had been a mistake to separate provinces from Russia after the war and thought Wilson had also opposed this. And therefore he assures Stalin in a personal way that he absolutely agrees with us.

Volgens Phillips, getuige diens 'Mission to America: Maksim M. Litvinov in the United States, 1941-1943', *Diplomatic History* 12 (1988), p. 261-275), aan wie ik deze materie ontleen, is er geen reden om te geloven dat de ambassadeur dit deel van zijn rapportage uit de duim heeft gezogen.

H. W. Houweling

Nils Petter Gleditsch and Olav Njølstad (red.). **Arms races. Technological and political dynamics.** Londen etc.: Sage 1990.

Op één hoofdstuk na gaat het in deze bundel om niet eerder gepubliceerd materiaal. Hoewel handig en overzichtelijk ingedeeld, is in dit boek toch een gemengd gezelschap van schrijvers en onderwerpen bijeengebracht. De initiatiefnemers zijn nauw verbonden met het blad *Journal of Peace Research* en het *International Peace Research Institute* te Oslo.

In Part I: 'The state of the art', treft men in aanpak sterk uiteenlopende bijdragen aan van Wiberg, Smoker, Intriligator en Brito, en Senghaas over het verschijnsel 'bewapeningswedloop' in het algemeen.

Wiberg geeft een heel goed inzicht in de denkwijze van Richardson en zijn volgelingen: de vragen die zij pogen te beantwoorden, de veronderstellingen waarvan zij uitgaan, alternatieve vragen die niet worden gesteld en verschillende van de resultaten waartoe alle inspanningen hebben geleid. Dit hoofdstuk is een hele goede inleiding tot de problematiek voor hen die zich niet eerder met het onderzoek op dit gebied bezig hebben gehouden. Wiberg levert in dit hoofdstuk ook een bewonderenswaardige didactische prestatie. De bijdrage van Intriligator en Brito is daarentegen geschreven voor hen die reeds zijn ingevoerd in de literatuur over modelbouw inzake bewapeningswedlopen. Dit laatste is ook het geval met het

daaropvolgende hoofdstuk van Smoker. Hij meent dat noch modelbouw op basis van de veronderstellingen van Richardson, noch de modellen die van de veronderstelling van rationeel keuzegedrag uitgaan, tot bevredigende resultaten hebben geleid. In tegenstelling tot Intriligator en Brito meent Smoker nieuwe wegen in te kunnen slaan door te putten uit de literatuur over 'artificial intelligence'. De bijdrage van Senghaas is teleurstellend. Op stellige toon, in gekunsteld en weinig helder taalgebruik, en daardoor oncontroleerbaar, zet hij uiteen dat de wapeningswedloop tussen de supermogendheden 'essentially inner-directed' is. Reeds de openingszin van zijn hoofdstuk wordt door de actualiteit gelogenstraft: 'The political elites in East and West have pursued their strategy of détente only in conjunction with a policy of unceasing armamentism'. Deze bewering is misschien ook voor het verleden onjuist. De actuele ontwikkeling in de Russisch-Amerikaanse relatie is in strijd met het zo stellig geponeerde primaat van de 'internal factors'. Het einde van de Koude Oorlog is immers ingeluid door de Sovjetunie, door de wens van de huidige leiding van het land zich van een maffia-achtige organisatie op te werken tot een regering van nette heren en geslaagde zakenlieden, en zo de schade aan de eigen samenleving, die hun voorgangers eerder met veel geweld veroverden en deels ook vernietigden, te kunnen herstellen. Op deze wijze hopen zij de internationale concurrentiestrijd te kunnen bijbenen. De Verenigde Staten hebben met dit plotselinge einde van de Koude Oorlog niets van doen gehad. Maar de wapeningsuitgaven in de westelijke wereld gaan *als reactie* wel drastisch naar beneden. Alle onderdelen van Senghaas' betoog, zoals 'interne' versus 'externe' 'impulses to armaments', zijn hem reeds enkele tientallen jaren geleden voor het eerst uit de pen gevloeid.

Deel II gaat over 'technological dynamics'. Een bijzonder boeiend hoofdstuk is de verhandeling van Wilhelm Agrell, 'The bomb that never was: the rise and fall of the Swedish nuclear weapons program'. Zoals vele kleinere landen in Europa, waaronder ook ons eigen land, heeft Zweden een 'nuclear weapons program' gehad. Het feit dat de programma's van de kleinere landen niet van de grond zijn gekomen is minder interessant dan het voornemen dat zich manifesteerde. Anders dan in Nederland, waar het parlement in 1939 door de regering Colijn buiten de aanschaf van uraniumoxide, en na de oorlog door Van Kleffens buiten de thorium-overeenkomst met de VS, is gehouden, lijkt in Zweden het parlement in een vroegtijdig stadium te zijn ingeschakeld bij het nucleaire onderzoek, zij het met uitzondering van de militaire kant van het program.

Een degelijke bijdrage in dit deel van het boek is voorts de studie van Albrecht over de rol van 'Research & Development' als aanjager van de wapenwedloop. De auteur begint met een poging de schade te herstellen die Senghaas in het denken over de wapeningswedloop heeft aangericht: 'the confrontation of "internal" and "external" direction may be helpful, also because of the fine moralistic undertone involved; but such a simplistic classification is doomed to fail (...)'. Albrecht werpt zelfs de vraag op of wel sprake is geweest van een wapenwedloop tussen de supermogendheden.

Ook het derde en laatste deel, 'Political dynamics' heeft sterkere en zwakkere

bijdragen. Het bevat verhandelingen over 'militarisme en kapitalisme' (Geyer), gevolgd door een kritiek van Mjøset op Geyers bijdrage, een hoofdstuk over wapenaccumulatie in de Sovjetunie en de Volksrepubliek China (Jacobson), een goed opstel van Väyrynen over een mogelijk verband tussen lange economische golven, machtsovergangen en wapenaccumulatie, en een overzicht van Wiberg over het onderzoek naar relaties tussen oorlog en bewapeningswedloop op het niveau van landen, paren van landen en het internationale stelsel (met merkwaardigerwijs de regio als een lege cel) dat me bijzonder nuttig lijkt. Het boek besluit met een kort essay van Intriligator en Brito over de toekomst van de wapenwedloop. Nu de wapeningswedloop tussen de supermogendheden in wederzijdse afschrieking is geëindigd en nu ook op politiek niveau wordt afgeremd, werpen bij de vraag op welke andere actoren aan een wapenwedloop zouden kunnen beginnen. Zij noemen vier groepen landen: de kleinere kernmogendheden, potentiële prolifererders, 'Newly Industrializing Countries' en sommige landen in de Derde Wereld. De toekomst ziet er volgens de auteurs niet opgewekt uit. Men zou hun boodschap kunnen samenvatten door de stelling die zij voor nieuwe prolifererders in petto hebben: 'enough weapons to strike, but not enough to deter'. Zij wijzen onder andere op de verleiding van pre-emptie waaraan deelnemers aan nieuwe wapenwedlopen worden blootgesteld door de kwetsbaarheid van wapens bij geringe aantallen daarvan.

H. W. Houweling

R. B. Andeweg, **Tweeërlei ministerraad: Over besluitvorming in Nederlandse kabinetten, (oratie)**, Rijksuniversiteit te Leiden, 1989.

Oraties kunnen worden gewijd aan een overzicht van een vakgebied, een onderzoeksprogramma, een bepaald theoretisch of methodisch probleem, een maatschappelijk vraagstuk of een verslag van een bepaald onderzoek. Andeweg heeft ervoor gekozen zijn oratie als hoogleraar in de empirische politicologie in Leiden hoofdzakelijk te wijden aan enige resultaten van zijn onderzoek naar de Nederlandse ministerraad. Daarbij baseert hij zich op notulen van de ministerraad van 1945 tot en met 1968 en op vraaggesprekken met 78 oud-ministers uit de naoorlogse periode. Zijn doel is 'een beeld... te schetsen van het collegiaal besluitvormingsproces binnen de ministerraad' (p. 3).

Het tot nu toe overheersende beeld is volgens de auteur dat de besluitvorming uit het kabinet als college ofwel is weggezogen naar boven, naar de minister-president, ofwel is weggelekt naar beneden, naar allerlei formele en informele onderraden. Een politicoloog als Blondel is zelfs van mening dat werkelijk collectieve besluitvorming in een ministerraad structureel onmogelijk is. Want collectieve besluitvorming zou pas relevant worden wanneer er binnen het college verschil van inzicht bestaat. Maar om te overleven, zou een kabinet interne conflicten zoveel mogelijk moeten vermijden. In plaats van een besluitvormende functie zou